

משך חכמה

מאת הגה"ק רבי מאיר שמחה הכהן זצוק"ל מדווינסק

בעל מחבר ספר "אור שמח" על הרמב"ם

עם ביאור בינת החכמה

לקבלת גליון שבועי במייל: y.b.daskal@gmail.com

כל הזכויות שמורות ©

ביאור בינת החכמה על "משך חכמה"

מאת: יצחק בירך דסקל, טל: 052-7611435

בס"ד פרשת צו – שבת הגדול, תש"פ

הפטרת שבת הגדול, פיסקא ו - יא

וכשנים קדמוניות:

מדוע כתוב דוקא מנחה ולא זבח, ומדוע כתוב "ערבה" ולא לריח ניחות, ואלו ימים אלו "כימי עולם כו", ומה מיוחד בהם

(מלאכי ג, ד) וערבה לה מנחת יהודה וירושלים כימי עולם וכו'. הנה¹ מתוק הוא דבר המתוק מצד עצמו, אבל ערב הוא דבר

כתיב ביה נפשות הרבה, אבל יעקב שהוא עובד לאלוה אחד, כתיב בו נפש אחת, ויהי כל נפש וגו' ע"כ.

והנה בילקוט שמעוני (צו, רמז תעט) איתא על פסוק זה, וז"ל "כימי עולם, כימי נח. הוא הדא דכתיב (ישעיהו נד, ט), כי מי נח זאת לי וגו', וכשנים קדמוניות כשני הבל, שלא היתה עבודת אלילים בעולם" ע"כ.

ובזה מיושב היטב כל הדקדוקים, דבא הנביא מלאכי לנבא על העתיד, שיעבדו כל ישראל לה' אחד, ולא יהיו בהם עובדי עבודה זרה, ולא יהיו כעשיו שהוא הרבה נפשות, אלא ישראל יהיו כימי הבל, שלא היה בו עבודה זרה, כך יהיו ישראל לעתיד לבוא, ולכן יהיו יכולים להקריב מנחה יחד, כי בכללותם יהיו נפש אחד, לפיכך דקדק הנביא לומר "מנחה" ולא זבחים, דזבחים באים בשותפות, ומנחה אינה באה בשותפות, ועיקר הנבואה היא שיהיו כאחד, ורק למנחה צריך להיות כאחד, ומיושב דקדוק א'.

ולכן כתוב לשון "וערבה", שהוא ערבות על ידי תערובת, כך לעתיד לבוא, הערבות תהיה מחמת שכל ישראל יהיו מעורבים יחד, ויהיו כאחד להקריב מנחה, ומיושב דקדוק ב'. ולכן כתוב כימי עולם וכשנים קדמוניות, שהימים ההם של ימי נח והבל לא היה עבודת גילולים, כך יהיה לעתיד לבוא, ומיושב דקדוק ג'.

ועל פי זה יתבאר לנו הא דכתיב בשופטים (ו, ו) "וַיִּדֹל יִשְׂרָאֵל מֵאֵד מִפְּנֵי מִדְּבָרֵי וַיִּצְקוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֶל ה'", ואיתא בילקוט שמעוני (שופטים רמז ס) וז"ל "כתיב וידל ישראל וידל ישראל מאד, שלא היה להם להקריב מנחה, דכתיב (ויקרא יד, כא) ואם דל הוא" ע"כ. ויש לדקדק, דאם פירושו כפשוטו

[ג]

(מלאכי ג, ד) וְעֵרְבָהּ לָהּ מִנְחַת יְהוּדָה וִירוּשָׁלַם פִּימֵי עוֹלָם

¹ [ו] במלאכי (ג, ד) "וְעֵרְבָהּ לָהּ מִנְחַת יְהוּדָה וִירוּשָׁלַם פִּימֵי עוֹלָם וּכְשָׁנִים קְדָמוֹנִיּוֹת", הנה הכתוב איירי לעתיד לבוא, שיטהר ה' את הכהנים ויקריבו מנחת ישראל לה', וערבה כו'. א. מדוע נקט הנביא דוקא מנחה ולא זבחים. ב. מדוע כתוב לשון "ערבה", ולא מצאנו לשון זה בקרבנות, אלא לריח ניחות. ג. על איזה ימי עולם ושנים קדמוניות הכונה, ומדוע הם היו ערבים כל כך עד שאומר שלעתיד לבוא תהיה מנחה ערבה כשנים הללו. ומבאר המשך חכמה בהקדים, ביאור הבל לשון ערב מלשון מתוק, דמתוק הוא דבר המתוק בפני עצמו, אבל ערב הוא מלשון תערובת, שעל ידי תערובות מינים שונים המתמזגים יחד ומתבשמים זה מזה, נעשה התערובת ערבה, כשם שחלבנה שמעורבת בקטורת (שמות ל, לד), וריחה רע (כריתות ו, ב), ובתערובת של כל הקטורת, ריח הקטורת ערב. עוד יש להקדים הא דאיתא במנחות (קד, ב) "רבי אומר: אשר יקריב קרבנו לכל נדריהם ולכל נדבותם אשר יקריבו לה' - הכל באין בשותפות, לא סילק הכתוב אלא מנחה, שנאמר: נפש" ע"כ. ומכל מקום ציבור מבאים מנחה, דהיינו מנחת העומר, וצריך לתת טעם, הא מנחה אינה באה בשותפין, ומדוע באה בציבור. ומבאר המשך חכמה, דכל כלל ישראל הוא יחיד, ונקרא "נפש", כיון שעובדים לה' אחד המקשר אותם, כדאיתא בויקרא רבה (ויקרא פרשה ד סימן ו), וז"ל "בעשו כתיב ביה שש נפשות, וכתיב בו נפשות הרבה, דכתיב (בראשית לו, ו) ויקח עשו את נשיו ואת בניו ואת בנותיו ואת כל נפשות ביתו, וביעקב שבעים נפש, וכתיב ביה נפש אחת, דכתיב (שמות א, ה) ויהי כל נפש יוצאי ירך יעקב וגו', אלא עשו שהוא עובד לאלהות הרבה,

משך חכמה

מאת הגה"ק רבי מאיר שמחה הכהן זצוק"ל מדווינסק

בעל מחבר ספר "אור שמח" על הרמב"ם

עם ביאור בינת החכמה

ביניהן חיבור וקישור זה לזה, שנפרדו זה מזה, שהיו עובדין לבעל ולאשרה ולא היו מקושרין להאחד היחיד המקשר כולם כאחד, והיו נפרדין, ואין שותפין מקריבין מנחה. ולכן בסוף אמר לו (שופטים ז, יג) צליל לחם שעורים, זה מנחת העומר, שהיו נחשבין לצבור, וכלליותם שקול כנגד כל מדין ועמלק, שכל אחד מישראל שקול הרבה, ויכולין להקריב מנחה, ושעורים ליכא ביחיד רק בציבור. ודו"ק².

[ז - המשך]

מדוע דקדק לכתוב "מנחת יהודה וירושלים" ולא מנחת ישראל

או יאמר³ שמנחה אינה באה בשותפין רק בצבור, ולכן, בזמן

ועמלק, ולכן יכולים ציבור להקריב מנחה, כי הם אחד, ולכן הראה לו בחלום שעורים, כי אין מנחה קרבה שעורים רק מנחת העומר, שאינה באה אלא בציבור, ומבואר הכל בסייעתא דשמיא.

² תמצית דבריו: יש לדקדק, מדוע כתוב דוקא מנחה ולא זבח, ומדוע כתוב "ערבה" ולא לריח ניחוח, ואלו ימים אלו "כימי עולם כו", ומה מיוחד בהם. והביאור בזה, דזבח בא בשותפות אבל מנחה אינה בשותפות, אבל מכל מקום באה בציבור. והטעם, דציבור הוא כאחד, שכלל ישראל מאוחדים בעבודתם לה', והם "נפש אחת". וזה בא מלאכי לנבא, שלעתיד לבוא יהיו כלל ישראל מאוחדים לה', ותערב מנחתם כמנחת ציבור שהוא אחד, שמתוק הוא מחמת עצמו, וערב הוא על ידי תערובת מינים, לכן כתב "ותערב", על ידי עירוב כולם. כימי עולם, אמרו חז"ל שהם ימי הבל ונח שלא היה עבודה זרה, כך יהיה בעתיד, ואז יהיו כולם כאחד ותערב מנחתם.

[ז]

³ [ז] בהמשך לפסקא ו, עוד יש לדקדק, מדוע כתוב "מנחת יהודה וירושלים", ולא כתוב מנחת ישראל. אבל לאור המבואר, דמנחה אינה באה

הנתמזג ונתערב מתערובת מינים שונים שיהיו מתבשמים זה מזה, וכמו קטרת שהיה מעורב חלבנה עמהם (שמות ל, לד) ובכללותם היה ערב (כריתות ו, ב). ומנחה אינה באה בשותפין רק ביחיד (מנחות קד, ב), שנאמר (ויקרא ב, א) נפש, וצבור מביאין מנחה אחת, דכתיב בהו (בראשית מו, כו) כל נפש הבאה לבית יעקב, שהיו עובדין לה' אחד והן אחד, אבל בעשו כתיב נפשות (שם לו, ו), שהיו עובדין לעבודה זרה הרבה כדאמר במדרש (ויקרא רבה ד, ו). וזה שאמר, וערבה לה' מנחת יהודה כימי עולם, שלא היה בהן עובדי גילולים בדורו של הבל (ילקוט שמעוני תורה פרשת צו, רמז תעט), והמנחה ערבה, שנתבשמו זה מזה ונעשו נפש אחד. וזה הכוונה בשופטים (ו, ו) וידל ישראל מאוד, ואמר בילקוט (שופטים, סימן ס), שלא היה בידן להקריב מנחה, שנאמר (ויקרא יד, כא) ואם דל הוא כו', פירוש שלא היה

שיהיה רעב גדול, ולא ימצאו טיחים או שעורים להקריב מנחה, יותר היה לנביא לכתוב שירעבו ללחם, ומה בכך שלא יקריבו מנחה. אבל לפי המבואר לעיל אתי שפיר, דבא הכתוב ללמד שיעבדו עבודה זרה, ויהיה פירוד ביניהם, שהיו עובדים לבעל ולאשרה, ולא יהיו מאוחדים יחד להיות כאחד, ולכן לא יהיו יכולים להקריב מנחה, דאינה באה בשותפות, וזה כונת הילקוט.

ובזה יתבאר לנו עוד, דהנה כשמדין נלחם בישראל, וגדעון היה שופט, כתוב בשופטים (ז, יג-טו) — (יג) וַיָּבֹא גִדְעוֹן וְהָנָה אִישׁ מִסֵּפֶר לְרַעְיָהוּ חֲלוֹם וַיֹּאמֶר הִנֵּה חֲלוֹם חֲלַמְתִּי וְהִנֵּה צִלּוֹל לְחֶם שְׁעָרִים מִתְהַפֵּךְ בְּמַחְנֵה מִדְּיָן וַיָּבֹא עַד הָאָהָל וַיִּפְּלוּ וַיִּהְיוּ לְמַעַלָּה וַיִּפֹּל הָאָהָל: (יד) וַיַּעַן רַעְיָהוּ וַיֹּאמֶר אֵין זֹאת בְּלִמְתִּי אִם חָרַב גִּדְעוֹן בֶּן יוֹאָשׁ אִישׁ יִשְׂרָאֵל נָתַן הָאֱלֹהִים בְּיָדוֹ אֶת מִדְּיָן וְאֶת כָּל הַמַּחְנֵה: (טו) וַיְהִי כְשִׁמְעַע גִּדְעוֹן אֶת מִסְפֵּר הַחֲלוֹם וְאֶת שְׁבָרוֹ וַיִּשְׁתַּחֲוֶי וַיִּשָּׁב אֶל מַחְנֵה יִשְׂרָאֵל וַיֹּאמֶר קוּמוּ כִּי נָתַן ה' בְּיַדְכֶם אֶת מַחְנֵה מִדְּיָן, וכך באמת היה, שגדעון ניצח. ויש לתת טעם מדוע חלם דוקא "צליל לחם שעורים". ורש"י פירש וז"ל "צליל לחם שעורים - חרר דלחם שעורים, חררה שאופין על הגחלים: לחם שעורים - הוא זכות העומר הקרב בפסח" עכ"ל. וגם זה צריך ביאור, מדוע דוקא זכות העומר הוא שעומד להם. אבל לאור המבואר אתי שפיר, דהרמז בזה, שהיו כלל ישראל מאוחדים לה', ונחשבים לציבור, ולכן כלליותם שקולה כנגד כל מדין ועמלק, שכל אחד מישראל שקול הרבה, וכשהם בכללות יחד הם שקולים כנגד כל מדין

משך חכמה

מאת הגה"ק רבי מאיר שמחה הכהן זצוק"ל מדווינסק

בעל מחבר ספר "אור שמח" על הרמב"ם

עם ביאור בינת החכמה

[ח]

(מלאכי ג, יב) וְאֲשֶׁרוֹ אֶתְכֶם כָּל הַגּוֹיִם כִּי תִהְיוּ אִתָּם אֶרֶץ חֶפְצָא
אָמַר ה' צְבָאוֹת:

מה הפירוש "תהיו אתם ארץ חפץ"

(מלאכי ג, יב) ואשרו אתכם כל הגוים כי תהיו אתם ארץ חפץ.
הנה⁵ ארץ ישראל בזמן שכל יושביה עליה אינה ביד ישראל

⁵ [ח] על הפסוק במלאכי (ג, יב) "וְאֲשֶׁרוֹ אֶתְכֶם כָּל הַגּוֹיִם כִּי תִהְיוּ אִתָּם אֶרֶץ חֶפְצָא" וְאָמַר ה' צְבָאוֹת, יש לבאר, מה פירוש המקרא. והנה רש"י וכל הראשונים פירשו שאשרו הוא מלשון ישבחו, כמו "אשרי האיש", והיינו, שישבחו אתכם כל הגוים שתשבו בארץ ישראל, שהיא ארץ שחפץ בה ה'. אבל קשה, דאם כן היה לכתוב "בארץ חפץ", והלשון משמע שאתם בעצמכם תהיו ארץ חפץ.

ומבאר המשך חכמה, בהקדים הא דאמרו חז"ל בערכין (לב, ב) שאין היובל נוהג אלא בזמן שכל יושביה עליה, לכן משגלו שבט ראובן וגד וחצי שבט המנשה בטלו יובלות. והטעם שאינה יכולה להמכר לצמיתות, מבואר בכתוב (ויקרא כה, כג) "וְהָאֶרֶץ לֹא תִמָּכַר לְצִמְתוֹת כִּי לִי הָאֶרֶץ כִּי אֲנִי ה' וְתוֹשְׁבֵי אֶתֶם עִמָּדִי", ואפילו אם מוכר על תנאי שלא תחזור ביובל לא מהני התנאי, כמבואר ברמב"ם (הלכות שמיטה ויובל יא, א), והטעם, כיון דמוכר דבר שאינו שלו, כי לי כל הארץ. וכן בני ישראל בעצמם אינם יכולים למכור את עצמם לעבדים אלא עד שנת היובל, כדכתיב (ויקרא כה, לט-מב) – "לֹא יִמָּכַר אִתָּךְ אָחִיךָ עִמָּךְ וְנִמְכַר לָךְ לֹא תַעֲבֹד בּוֹ עֲבֹדַת עֶבֶד: (מ) פְּשָׁעֶיךָ פְּתוּשָׁב יִהְיֶה עִמָּךְ עַד שְׁנַת הַיּוֹבֵל יַעֲבֹד עִמָּךְ: (מא) וְיָצָא מֵעִמָּךְ הוּא וְכָנִי עִמּוֹ וְשָׁב אֶל מִשְׁפַּחְתּוֹ וְאֵל אֲחֻזַּת אֲבֹתָיו יָשׁוּב: (מב) כִּי עֲבָדֶיךָ אֲשֶׁר הוֹצֵאתִי אִתָּם מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם לֹא יִמָּכְרוּ מִמִּכְרֵי עֶבֶד."

ועל פי זה יתבאר כונת הכתוב, דבא לומר, שלדעתיד לבוא ישבו כל ישראל על אדמת ארץ ישראל, וינהג היובל, ויסכימו כל הגוים כי אתם בעצמכם ארץ חפץ של ה', ואינכם יכולים למכור את עצמכם, כשם שאינכם יכולים לכמור את הארץ, כי לעתיד לבוא תהיו עבדי ה' ולא עבדי אחרו, דהיינו לא תהיו עבדי אומות העולם, כדאמרו במגילה (יד, א), דאין אומרים הלל בפורים, כי אין יכולים לומר הללוהו עבדי ה', כי גם היום אנו עבדי אחרו, מה שאין בפסח יכולים לומר כי איננו עבדי פרעה, ומבואר הכל

שהיו ישראל נחלקין לשתי ממלכות לא ערבה מנחת יהודה וירושלים, שהיו מקריבין בבמות והיו יהודה כשותפין, אולם לעתיד, שיתקיים נבואת יחזקאל לו, כב ולא יהיו עוד לשני גוים כו' ורועה אחד יהיה לכולם (שם כד), אז בהיות כל ישראל כאחד, ועיניהם נשואות למזבח ה' בירושלים, אז תערב לה' מנחת יהודה וירושלים, ודו"ק⁴.

בשותפות אלא בציבור כאשר כל ישראל מאוחדים, יתיישב היטב. דוהנה כשהיו ישראל שתי ממלכות, וישראל היו מקריבים בבמות ולא בירושלים, לא היה כלל ישראל אחד, ואז אפילו יהודה שהיו מקריבים לה' בירושלים, לא היה דינם כציבור, כיון שלא היו כל ישראל מאוחדים למזבח ה' בירושלים, אבל לעתיד לבוא שלא יהיו שתי ממלכות בישראל, כדכתיב ביחזקאל (לו, כא-כג) – "וְדַבַּר אֱלֹהִים פָּה אָמַר אֲדֹנָי ה' הִנֵּה אֲנִי לֹקֵחַ אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מִבְּיַם הַיַּם וְאֶת אֵלֶיךָ אֶתְּמָא וְעָשִׂיתִי אִתָּם לְגוֹי אֶחָד בְּאֶרֶץ בְּהָרֵי יִשְׂרָאֵל וְיִמְלֹךְ אֶחָד יְהִי לְכֹלם לְמֶלֶךְ וְלֹא יִהְיֶה יְהִי עוֹד לְשְׁנֵי גוֹיִם וְלֹא יִחָצוּ עוֹד לְשְׁתֵּי מַמְלָכוֹת עוֹד: (כג) וְלֹא יִטְמְאוּ עוֹד בְּגִלּוּלֵיהֶם וּבְשִׁקּוּצֵיהֶם וּבְכָל פְּשָׁעֵיהֶם וְהוֹשַׁעְתִּי אֶתֶם מִכָּל מוֹשַׁבְתֵּיהֶם אֲשֶׁר חָטְאוּ בָהֶם וְטַהַרְתִּי אוֹתָם וְהָיוּ לִי לְעַם וְאֲנִי אֶהְיֶה לָהֶם לְאֱלֹהִים", אז בהיות כל ישראל כאחד, ועיניהם נשואות למזבח ה' בירושלים, אז תערב לה' מנחת יהודה וירושלים, לכן דקדק לומר "מנחת יהודה וירושלים", ומבואר הכל בסיעתא דשמיא.

⁴ תמצית דבריו: ועל פי המבואר יתיישב, מדוע דקדק לכתוב מנחת יהודה וירושלים, ולא כתוב מנחת ישראל. דכשהיו ישראל שתי ממלכות, ועבדו עבודה זרה, ולא היה כל ישראל נשואות למזבח ה' בירושלים, לא היה ליהודה דין ציבור אלא דין שותפין, אבל לעתיד, כאשר כל ישראל יהיו מאוחדים ברועה אחד, ועיניהם נשואות למזבח ה' בירושלים, אז תערב מנחת "יהודה וירושלים", כי יהיה דינם כציבור, ולא כשותפין.

[ח]

משך חכמה

מאת הגה"ק רבי מאיר שמחה הכהן זצוק"ל מדווינסק

בעל מחבר ספר "אור שמח" על הרמב"ם

עם ביאור בינת החכמה

[ט]

(מלאכי ג, טז-יז) אַז נִדְבְּרוּ יִרְאֵי ה' אִישׁ אֶת רְעֵהוּ וַיִּקְשֹׁב ה' וַיִּשְׁמַע וַיִּכְתֹּב סֵפֶר זְכָרוֹן לְפָנָיו לְיִרְאֵי ה' וְלַחֲשָׁבֵי שְׁמוֹ: וְהָיוּ לִי אֲמֹרֵי ה' צְבָאוֹת לְיוֹם אֲשֶׁר אֲנִי עֹשֶׂה סִגְלָה וְחִמְלָתִי עֲלֵיהֶם כַּאֲשֶׁר יִחְמַל אִישׁ עַל בְּנוֹ הָעֶבֶד אֹתוֹ:

מהפסוק "ולחושבי שמו" למדו חז"ל שאם חישב לעשות מצוה ונאנס כאילו עשה. ויש לדקדק, והא המתחייב לחבירו בתנאי שיעשה פעולה, נאנס ולא עשה, פטור לשלם. ולפי זה הוא הדין הכא, ה' פטור לשלם שכר, שהרי לא עשה המצוה.

(מלאכי ג, טז-יז) ליראי ה' ולחושבי שמו. אפילו⁷ חשב לעשות

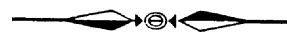
חייב מאה זוז לחבירו, כיון שלא קיים את התנאי מחמת אונס, ואונס רחמנא פטריה. אף על פי כן, אם אמר אחד לחבירו, שיתחייב לו מאה זוז בתנאי שפלוגי יעשה כך וכך, וחבירו נאנס ולא היה יכול לעשות התנאי, אינו חייב לשלם לחבירו מאה זוז, דאף על פי שאונס רחמנא פטריה, אבל לא אמרינן שאונס רחמנא "חייביה", שהרי לא היה חייב לחבירו כלום, והתחייב רק על דעת שיקבל תמורה בפעולת חבירו, וכיון שלא קיבל תמורה, אינו חייב לשלם, והרי זה כמו שהיה לפני שהתחייב, ואינו דומה למחייב עצמו בתנאי, ונאנס שפטור, כי אונס פטור, אבל אונס אינו מחייב.

ולפי זה יש לתמוה, כיון שהקדוש ברוך הוא הבטיח שכר מצוה למי שעושה מצוה, ונאנס ולא עשה את המצוה, איך יקבל שכר, שאף על פי שבאונס אינו עושה את המצוה, מכל מקום, הרי לא עשה את המצוה, וכשם שהמתחייב לחבירו בתמורה למעשה פלוגי, וחבירו לא עשה המעשה פטור הלה לשלם, כך הקדוש ברוך יהיה פטור לשלם שכר, שהרי לא עשה המצוה. ומבאר המשך חכמה, דאין דומה כלל תנאי בין חבירו לשכר מצוה. דבאמת, הקדוש ברוך הוא אינו צריך כלל למצוות של בני אדם, ואפילו אם חוטא אדם להקדוש ברוך הוא, אינו עושה מאומה להקדוש ברוך הוא, כמו שאמר איוב (לה, ו) "אם חטאת מה תפעל בו ורבו פשעיך מה תעשה לו", וכל שכר המצוות אינם חלילה תמורה שעשה משהו להקדוש ברוך הוא, אלא הוא מחמת שזיכך האדם את עצמו ועשה מצוה, מקבל שכר המצוה בעצמה שעשה, ולכן אם נאנס ולא עשה, כיון שבליבו רצה באמת לעשות המצוה, וצר לו שלא עשה, ונאנס ולא עשה, הרי שבנפשו עשה את המצוה, לכן פועלת מחשבה זו את שכר המצוה כמו שעשה את המצוה, ואינו דומה

למכור לצמיתות (ערכין לב, ב), כי לי הארץ (ויקרא כה, כג), ובתנאי שלא תחזור ביובל לא מהני, (רמב"ם, שמיטה ויובל, יא, א), דהוי כמוכר דבר שאינו שלו, כן ישראל בעצמם עבדי הם (ויקרא כה, מב), וקנויים להשם יתברך, ואינם יכולים להימכר לצמיתות, רק ביובל יצאו ואינם בעלים על עצמם להמכר לעבדות, רק קנין למעשה ידיו (ויקרא כה, מ). וזה שאמר, שיסכימו כל הגוים, כי אתם ארץ חפץ, ואינכם ברשותכם להמכר ולהכנע לבני אדם, כי עבדי ה' אתם, ולא עבדי אשורוש. (על פי מגילה יד, א).⁶

בסייעתא דשמיא.

⁶ תמצית דבריו: לעתיד לבוא ישבו כל ישראל על אדמת ארץ ישראל, ואז יהיה היובל נוהג. וכשם שאסור למכור את הארץ לצמיתות, כי לי כל הארץ, כך אסור לישראל למכור עצמם לעבדים, כי עבדי הם ולא עבדים לעבדים, ורק כשכיר יכולים למכור עצמם למעשה ידים. וזה הפירוש "תהיו אתם ארץ חפץ", כלומר, שאתם בעצמכם תהיו כמו ארץ ישראל שאינה נתנת להמכר לצמיתות, כי תהיו עבדי, ולא עבדי אומות העולם.

[ט]

⁷ [ט] על הפסוק (ג, טז) "אז נדברו יראי ה' איש את רעהו ויקשב ה' וישמע ויכתב ספר זכרון לפניו ליראי ה' ולחושבי שמו, אל רעהו ויקשב ה' וישמע ויכתב ספר זכרון לפניו ליראי ה' ולחושבי שמו, מאי ולחושבי שמו, אמר רב אסי: אפילו חשב אדם לעשות מצוה, ונאנס ולא עשה, מעלה עליו הכתוב כאילו עשה" ע"כ. מבואר, שאם נאנס אדם ולא עשה מצוה מקבל שכר מצוה כאילו עשה.

ויש לדקדק בזה, דהנה הש"ך בחושן משפט (סימן כא, ס"ק ג) כתב בדין אונס רחמנא פטריה, דאם התחייב אחד לחבירו דבר שלא חייב, ועשה תנאי על ההתחייבות, שאם יעשה כך וכך [אפילו מעשה שאינו שייך לחבירו], יתחייב לשלם לפלוגי מאה זוז, ונאנס ולא היה יכול לקיים את התנאי, אינו

משך חכמה

מאת הגה"ק רבי מאיר שמחה הכהן זצוק"ל מדווינסק

בעל מחבר ספר "אור שמח" על הרמב"ם

עם ביאור בינת החכמה

את קציר ארצכם לא תכלה פאת שדה בקצרה וְלֶקֶט קצירך לא תלקט לעני ולגר תעזוב אתם אני ה' אלהיכם: (כג) ויִדְבַר ה' אֶל מֹשֶׁה לֵאמֹר: (כד) דַּבֵּר אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר בַּחֲדָשׁ הַשְּׂבִיעִי בְּאֶחָד לַחֲדָשׁ יִהְיֶה לְכֶם שַׁבְתּוֹן זָכְרוֹן תְּרוּעָה מִקְרָא קֹדֶשׁ, ודרשו חז"ל בראש השנה (לב, א) דאני ה' עולה גם על ראש השנה, ללמד שאומרים מלכויות בראש השנה, וכיון שבלולב ובשופר כתוב מפורש "אני ה'", נאמן לשלם שכר, לכן אין משלם אלא כאשר עשו את המצוה בפועל ולא רק במחשבה, [נאכל כשחל ראש השנה בשבת, השכר שמקמיין מצות חז"ל, אינו פחות ממצות שופר, אלא יותר]. אבל בלולב לא כתוב אני ה', אלא שכרה ככל כלל המצוות, לכן אפילו לא נטלו לולב מחמת אונס מקבלים שכר כאילו עשו, לכן גם אם נאנסו ולא קיימו מצות לולב מסיבה אחרת, כגון בשנת תרע"ז שהיו רדיפות ולא היה בידם לולב לקיים המצוה, מכל מקום שכר יש להם כאילו קיימו המצוה.

ועל פי זה יתבאר היטב כל הפסוקים שבפרשה זו, וראינו להעתיקם כדי שיהיה קל להבין את דבריו.

וז"ל הנביא מלאכי פרק ג, (יג-כא) – "יג) תִּזְקֹוּ עֲלֵי דְבָרֵיכֶם אָמַר ה' וְאִמְרַתֶּם מִה נִדְּבַרְנוּ עֲלֵיךְ: (יד) אִמְרַתֶּם שְׂוֹא עֲבַד אֱלֹהִים וּמִה בָּצַע כִּי שָׁמְרָנוּ מִשְׁמֵרַתוֹ וְכִי הִלְכְנוּ קִדְוֵינִית מִפְּנֵי ה' צְבָאוֹת: (טו) וְעַתָּה אֲנַחְנוּ מֵאֲשֵׁרִים יָדִים גַּם נִבְנוּ עֲשֵׂי וְשַׁעֲהָ גַם בָּחֲנוּ אֱלֹהִים וַיִּמְלֹטוּ: (טז) אַז נִדְּבַרוּ יִרְאֵי ה' אִישׁ אֶת רֵעֵהוּ וַיִּקְשָׁב ה' וַיִּשְׁמַע וַיִּקְטֹב סֵפֶר זָכְרוֹן לְפָנָיו לִירְאֵי ה' וְלַחֲשָׁבִי שָׁמוּ: (יז) וְהָיָה לִי אָמַר ה' צְבָאוֹת לְיוֹם אֲשֶׁר אֲנִי עֹשֶׂה עֲשֶׂה סִגְלָה וְחַמְלָתִי עֲלֵיהֶם כְּאֲשֶׁר יַחְמַל אִישׁ עַל בְּנוֹ הָעֶבֶד אֹתוֹ: (יח) וְשָׁבַתֶּם וּרְאִיתֶם בֵּין צַדִּיק לְרָשָׁע בֵּין עֶבֶד אֱלֹהִים לְאֲשֶׁר לֹא עֲבָדוּ: ס (יט) כִּי הִנֵּה הַיּוֹם בָּא בְּעֵר פִּתְחוֹ וְהָיָה כָּל יָדִים וְכָל עֲשֵׂה רָשָׁע קֹשׁ וְלֹהֵט אֹתָם הַיּוֹם הַבֹּא אָמַר ה' צְבָאוֹת אֲשֶׁר לֹא יַעֲזֹב לָהֶם שָׂרָשׁ וְעֵנָף: (כ) וַיִּרְחַה לְכֶם יִרְאֵי שְׁמִי שְׁמֵשׁ צְדָקָה וּמִרְפָּא בְּכַנְפֵיהָ וַיִּצְאֲתֶם וּפְשָׁתֶם כְּעֶגְלֵי מִרְבָּק: (כא) וְעַסוֹתֶם רָשָׁעִים כִּי יִהְיוּ אֶפְרַת תַּחַת כַּפּוֹת רִגְלֵיכֶם בְּיוֹם אֲשֶׁר אֲנִי עֹשֶׂה אָמַר ה' צְבָאוֹת"

והנה צריך ביאור, מה ביאור הפסוקים בפשט, מדוע דברו ששוא עבדו את ה' כו' בפסוקים יג-טו, ומה משיב להם הנביא בפסוקים טז-יח, ומה הביאור בפסוקים יט-כא.

ולאור המבואר הוא ממש ככפותר ופרח, דכל הפרשה מדברת על זה שמחמת הרדיפות והצרות לא יכלו ישראל לעסוק בתורה ולקיים מצוות בקום ועשה, וכיון שראו שאינם עובדי ה', אמרו, אם כך מדוע שנזהר מעבירות בלא תעשה, הרי בלאו הכי איננו עובדים לה', ואיננו עוסקים

להתחייבות בין אדם שהיא בתמורה לקבלת פעולה מחבירו. וזה החידוש בפסוק זה, שאם חישב לעשות מצוה כאילו עשה.

ובזה יתבאר לך סמיכות הפסוקים, דעל הפסוק "לִירְאֵי ה' וְלַחֲשָׁבִי שָׁמוּ", כתוב (פסוק יז) "וְהָיָה לִי אָמַר ה' צְבָאוֹת לְיוֹם אֲשֶׁר אֲנִי עֹשֶׂה סִגְלָה", וצריך ביאור מה הכונה בזה. ולאור המבואר אתי שפיר, דמבאר הכתוב, מדוע "לחושבי שמו", יתחשב כאילו עשה את המצוה, כיון שאני עושה את ישראל סגולה, שאהבתי אותם אינה מצד תועלת שלי חלילה, אלא מצד שאני רוצה שהם יהיו סגולה, ולכן שכרם גדול, שאפילו לא עשו כאילו עשה מצוה, ואינו דומה להתחייבות בין אנשים שהיא עבור תועלת.

ועל פי יתיישבו הרבה קושיות גדולות, דהנה, אם נאנסו ישראל ולא קיימו מצות סוכה כגון שירדו גשמים, אמרו בסוכה (כט, א) שזה סימן רע, שהוא כמו ששפך לו רבו קיתון של מים, ואמר לו אי אפשר בשימושך. וכן אם לא תקעו בשופר בראש השנה, אמרו בראש השנה (טז, ב) "אמר רבי יצחק: כל שנה שאין תוקעין לה בתחלתה - מריעין לה בסופה. מאי טעמא - דלא איערבב שטן". ופירש בהלכות גדולות (סימן יז, הלכות ראש השנה, עמ' רכה. ומובא בתוס' שם ד"ה שאין), דהיינו שהיה אונס ולא תקעו, ולא באופן שחל ראש השנה בשבת, דכיון שמצוה לשמוע דברי חכמים שלא לתקוע בשבת, בודאי אין מריעין חלילה בסופה.

והשתא יש לדקדק טובא, הא למדו חז"ל שאם חישב אדם לעשות מצוה ולא עשה כאילו עשה, ויש לו שכר מצוה, אם כן מדוע הוא כשופך לו רבו קיתון, והרי קיימו את המצוה, שהרי באונס לא קיימו, וכן בתקיעה כשנאסו, כאילו תקעו, ויש להם שכר תקיעה, ומדוע אמרו חז"ל שחלילה מריעין לה בסופה.

וביותר יש לתמוה, מדוע דוקא על מצות סוכה ותקיעת שופר אמרו שאם נאנסו כו' ולא אמרו כן על נטילת לולב, שאם נאנסו מריעין להם.

אבל הביאור בכל זה, דהנה אמרו חז"ל בהרבה מקומות, בספרא ובמדרש רבה, דכל מקום שכתוב "אני ה' אלוהיכם", פירושו אני נאמן לשלם שכר, ולכאורה, הא כל מצוה יש לה שכר, ומה הכונה אני ה' נאמן לשלם שכר, אלא פירושו, שמלבד השכר הכללי שיש לכל מצוה, בכל מקום שכתוב "אני ה' אלוהיכם", הוא שכר מיוחד עבור פעולה זו. ובזה מבואר הכל, דבמצות סוכה כתוב (ויקרא כג, מג) "לְמַעַן יִדְעוּ דִרְתֵיכֶם כִּי בְּסֻפּוֹת הַיּוֹשְׁבֵי אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּהוֹצֵאֵי אוֹתָם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם אֲנִי ה' אֱלֹהֵיכֶם", וכן במצות תקיעת שופר כתוב לעיל מיניה אני ה', דכתיב (ויקרא כג, כב-כד) – "כב) וּבְקִצְרְכֶם

משך חכמה

מאת הגה"ק רבי מאיר שמחה הכהן זצוק"ל מדווינסק

בעל מחבר ספר "אור שמח" על הרמב"ם

עם ביאור בינת החכמה

נחייב על פרט שיעשה חבירו, ונאנס חבירו ולא עשה, אין השתעבדות מחבירו, דהא לא נעשה. לכן בסוכה (ויקרא כג, מג) וכן בתקיעת שופר (במדבר י, י) דדרשי (ראש השנה לב, א) מנין שנאמרין מלכיות דכתיב אני ה' אלקיכם (ויקרא כג, כב) וקאי על שופר דסמיך למו, לכן מאני ה' אלקיכם, ואין ליתן שכר אם נאנס ולא עשה, בטל ההתחייבות לשלם על זה, לכן אמרו במשנה (סוכה כח, ב) בירדו גשמים, דדומה למי שבא למזוג כוס לרבו כו'. וכן בראש השנה (טז, ב) כל שנה שאין מריעין בתחילתה, ואפילו איתילד אונסא, כהלכות בעל הלכות גדולות (סימן יז, הלכות

מצוה ונאנס ולא עשה כו' [סוף פרק קמא דקידושין (מ, א)]. אך אונסא כמאן דלא עבד היכי שחבירו צריך להתחייב, דלו יהא דפלוגי נאנס, מכל מקום חבירו שכנגדו לא נתחייב על אופן זה, יעויין ש"ך סימן כ"א ס"ק ג', אך זה רק במי שצריך תועלויות, לכן, כיון שחבירו אנוס ולא עשה, לא נתחייב על אופן זה, אבל בהשם יתברך שאם חטאת מה תפעל לו כו' (איוב לה, ו), לכן, כיון שהישראלי אנוס, מיחשב כאילו עשה, וזה והיו לי ליום כו' אשר אני עושה סגולה, שאהבתן אצלי אינה מצד התועלויות שאקבל מהן, רק ענין סגולי, ולכן שכרם גדול כאילו עשאו, לבד רק אם

בבית החיצוני, ולפי הגירסא שלפנינו, הבכי הוא בבית הפנימי, והחדוה בבית החיצוני, אבל בדקדוקי סופרים (שם, אות פ) מביא בשם ש"ס כתב יד, והוא גם בילקוט הגירסא היא להפך, שבבית הפנימי היא החדוה והבכי בבית החיצוני, ולפי זה, הא דכתיב "עוז וחדוה במקומו" הוא בבית הפנימי, והא דכתיב "במסרתים תבכה נפשי" הוא בבית החיצוני, וצריך ביאור, מה הכונה בית פנימי ובית חיצוני שאינו כפשוטו, שמלא כל העולם כולו, והוא מקומו של עולם ולא העולם מקומו.

ולאור המבואר כך ביאור כונת חז"ל, בהקדים מה פירוש הכתוב "עוז" וחדוה במקומו, מה ענין "עוז" שהוא תוקף, לחדוה. אלא כך ביאורו, דעוז הוא תוקף מה שמתחזקים ישראל נגד הרדיפות להשמר מלאוין למרות שאין ביכולתם לקיים מצוות התורה, והם מתחזקים לקיים מה שיכולים, מתוקף זה יש לה' חדוה גדולה, וזה הפירוש עוז – ועל ידי זה – חדוה, במקומו היינו בבית הפנימי, היינו מפנימיותם של ישראל שמתחזקים נגד הרדיפות, יש לה' חדוה. ומזה מוכח, דמחמת "העוז", יש לה' נחת רוח עוד יותר מאשר ישראל מקיימים מצוות בימי שלום, וזה בתי גוואי, הרצון הפנימי, אבל בבתי בראי, היינו ממצב ישראל שהוא שפל בתורה ומצוות מהרדיפות, יש לה' בכי, וביאור זה הוא נפלא רק לפי גירסא זו, אבל לפי הגירסא שהחדוה הוא בבראי לא מתיישב כך. ומבואר הכל כפתור ופרח בסייעתא דשמיא רבה.

[ומכאן מוסר נורא, שאדם האנוס מלקיים את התורה, יש נחת רוח לה' מתוקף שמתאמץ, יותר מאשר הימים שמצליח לעבוד את ה' כראוי. וכמו כן, מה יתגאה בעל השכל החריף על מי שאינו חריף בשכלו, ולפי המבואר, זה שמתייגע ללמוד וקשה לו, חשוב יותר לפני ה', מזה מצליח מאוד בלימודו].

בתורה, ואינו מקיימים מצוות. וזה פירוש הפסוקים, דבפסוק יג אמר ה', שמה שדברתם הוא דיבור על ה', דהיינו שלא דברתם כהוגן ואסור לדבר כן, ושאלו מה דברנו, ומשיב בפסוק יד, שאמרתם מחמת הצרות שלא קיימתם מצות עשה, "אֲמַרְתֶּם שְׂוֹא עֲבַד אֱלֹהִים", ואם כן נעבור גם על לא תעשה "ומה פצע פי שִׁמְרֵנוּ מִשְׁמַרְתּוֹ וְכִי הִלְכְנוּ קְדוּשֵׁית מִפְּנֵי ה' צְבָאוֹת, וְעַתָּה אֲנַחְנוּ מְאֻשְׁרִים יָדִים גַּם נִבְנוּ עֲשֵׂי רְשָׁעָה גַם בָּחֲנוּ אֱלֹהִים וַיִּמְלְטוּ".

ועל זה משיב להם, שאין זה נכון, כי מחשבה טובה הקדוש ברוך הוא מצרפה למעשה, ואם נאנס ולא עשה כאילו עשה, וזה פסוקים טז-יז, ועל זה מסיים בפסוק יח "וְשִׁבְתֶם וְרֵאִיתֶם בֵּין צְדִיק לְרָשָׁע בֵּין עֲבַד אֱלֹהִים לְאִשֵּׁר לֹא עֲבָדוּ", פירוש, בין אשר עובד ה' ובין אשר לא עבדו בקום ועשה מחמת אונס אין הבדל, ושניהם צדיקים גמורים נינהו, אבל אם תעברו גם על לא תעשה, תהיו רשעים, ויש מרחק גדול בין הרשע שעובר על לא תעשה ובין הצדיק, וזה הביאור, ושבתם וראיתם, שיש הבדל גדול בין שתי מחלוקת אלו, צדיק – רשע, עובד ה' – ולא עובד ה', ובזה מיושב מה שקשה, מהו כפל הלשון צדיק רשע, עובד ה' ולא עבדו, דלפירוש זה הכונה בין שתי מחלוקת אלו, ועל זה מסיים בפסוקים יט כא, את ההבדל לעתיד לבוא בין הרשע לצדיק, לכן כל מה שדברתם על ה', שמחמת הצרות שאיננו עסוקים בתורה, נעבור על מצוות ה', אינו נכון כלל וכלל.

ועל פי זה יתבאר היטב כונת חז"ל בחגיגה ה, ב דהקשו, על הסתירה בין הפסוקים, דבירמיהו כתוב שה' בוכה על חורבן ישראל, דכתיב (יג, יז) "וְאִם לֹא תִשְׁמְעוּהָ בְּמִסְתָּרִים תִּבְכֶּה נַפְשִׁי מִפְּנֵי גְוָה וְדָמָע תִּדְמָע וְתִרְדַּע עֵינַי דְּמָעָה פִּי נִשְׁבָּה עֲרָה ה'", ובדברי הימים-א כתוב שאין בכי לפני הקדוש ברוך הוא, דכתיב (יז, יז) "וְאִם לֹא תִשְׁמְעוּהָ בְּמִסְתָּרִים תִּבְכֶּה נַפְשִׁי מִפְּנֵי גְוָה וְדָמָע תִּדְמָע וְתִרְדַּע עֵינַי דְּמָעָה פִּי נִשְׁבָּה עֲרָה ה'", ותירצו, כאן בבית הפנימי וכאן

משך חכמה

מאת הגה"ק רבי מאיר שמחה הכהן זצוק"ל מדווינסק

בעל מחבר ספר "אור שמח" על הרמב"ם

עם ביאור בינת החכמה

שמצב ישראל שפל בתורה ומצות מן הרדיפות, אבל בבתי גואי עוז וחדוה במקומו, כגירסת ש"ס כתב יד בחגיגה ה, ב יעויין בדקדוקי סופרים (שם, אות פ), ודו"ק בכל זה⁸.

[י - המשך]

(שיר השירים ח, ו-ז) - (ו) שִׁמְנֵי כְּחוֹתֶם עַל לֶבְדָּךְ כְּחוֹתֶם עַל זְרוּעֶיךָ כִּי עֲזָה כְּמֹנֵת אֶהְבֶּה קֶשֶׁה כְּשֹׂאֵל קִנְיָה רְשָׁפִיה רְשָׁפִי אֵשׁ שְׁלֵהֲבִתֶּיהָ: (ז) מִיָּם רַבִּים לֹא יוּכְלוּ לְכַבּוֹת אֶת הָאֶהְבָּה וְנִהְרֹת לֹא יִשְׁטַפּוּהָ אִם יִתֵּן אִישׁ אֶת כָּל הוֹן בֵּיתוֹ בְּאֶהְבָּה בּוֹז יְבוֹזוּ לוֹ:

מה הפירוש "מים רבים לא יוכלו לכבות כו", והרי כל אש תכבה על ידי מים רבים (שיר השירים ח, ו-ז) ובענין זה יש לבאר הפסוקים בשיר השירים (ח, ו-ז) כי עזה כמות אהבה וכו' רשפיה רשפי אש וכו' מים רבים לא יוכלו לכבות וכו'. דהנה⁹ אש ומים, ידוע דמים

בזמן שיש שלום. עיין שם.

[י]

⁹ [י] על פי המבואר בפסקא ט', שהעיקר הוא הרצון הפנימי של ישראל להיות דבוק בה', אפילו שאינם יכולים להוציא לפועל מחשבותם מפני הרדיפות, אבל פנימיותם חשובה לפני ה' יותר ממעשה בפועל בימי שלום, ועל פי זה יש לבאר את הרמז בפסוקים בשיר השירים (ח, ו-ז) — (ו) שִׁמְנֵי כְּחוֹתֶם עַל לֶבְדָּךְ כְּחוֹתֶם עַל זְרוּעֶיךָ כִּי עֲזָה כְּמֹנֵת אֶהְבֶּה קֶשֶׁה כְּשֹׂאֵל קִנְיָה רְשָׁפִיה רְשָׁפִי אֵשׁ שְׁלֵהֲבִתֶּיהָ: (ז) מִיָּם רַבִּים לֹא יוּכְלוּ לְכַבּוֹת אֶת הָאֶהְבָּה וְנִהְרֹת לֹא יִשְׁטַפּוּהָ אִם יִתֵּן אִישׁ אֶת כָּל הוֹן בֵּיתוֹ בְּאֶהְבָּה בּוֹז יְבוֹזוּ לוֹ, דהנה פשט הפסוקים הוא, שאף על פי שמים מכבים את האש, מכל מקום, כאשר האש גדולה מאוד אין מים יכולים לכבותה, ועל זה ממשיל בשיר השירים את האהבה של ישראל לה', שהיא כאש גדולה מאוד שמים לא יכולים לכבותה.

אבל יש לדקדק, דאפילו אש גדולה מאוד, מכל מקום הרבה מאוד מים יכולים לכבותה, ואין לך אש בעולם שמים רבים לא יכבוה, אלא שככל שהאש גדולה יותר כך צריך להרבות במים לכבותה, אם כן לעולם המים

ראש השנה, עמ' רכה. ומובא בתוס' שם ד"ה שאין), אבל בלולב דלא כתוב אני ה' אלקיכם, רק בכלל התורה, הוא מיחשב שפיר כאילו עשאו, ודו"ק, כמו שהיה בשנת תרע"ז. ולכן מה שדברתם, שעל ידי הרדיפות והצרות שוא עבוד אלקים (פסוק יז) שהעבודה לא יוכל להיות, כי הישראלי לא יוכל לעסוק בתורה, ומה בצע כי שמרנו משמרתו (שם), היינו הלא תעשה, לא תאמרו כן, שבין העובד אלקים לאשר לא עבדו (פסוק יח), תרוייהו צדיקי גמורי נינהו, ואילו בין צדיק לרשע (שם) המרחק גדול, ועושי רשעה ילהט אותם יום הבא (פסוק יט), וזה עוז, שתוקף שישיראל מחזקין עצמן נגד הרדיפות, ומזה נחת רוח לרצון השם יתברך, וזה וחדוה במקומו (דברי הימים א, טז, כז), וזה בבתי גואי, שזה יותר טוב לפני השם יתברך מהטוב והצדק שעשו ישראל בזמן שיש שלום, והוא הרצון הפנימי של ישראל, הוא נפלא במסירות נפשו נגד הרדיפות, וזה בתי גואי, רק בבתי בראי איכא בכיה

⁸ תמצית דבריו: מהפסוק "ולחושבי שמו" למדו חז"ל, שאם חישוב לעשות מצוה ונאנס, כאילו עשה. ויש לדקדק, והא המתחייב לחבירו בתנאי שיעשה פעולה, נאנס ולא עשה, פטור לשלם. ולפי זה הוא הדין הכא, ה' פטור לשלם שכר, שהרי לא עשה המצוה. ומבאר המשך חכמה, דדוקא המתחייב לחבר, שהשכר הוא תמורת פעולה, ולא עשה התנאי פטור, אבל שכר מצוה אינו תמורת מעשה המצוה, כי אפילו החוטא אינו פוגע בה' כלל, אבל שכר מצוה הוא מה שה' עשה את ישראל עם סגולה, לכן אם רצונו לקיים מצוה באמת, ונאנס, שכרו גדול עבור רצונו הפנימי. ובזה מתיישב, מדוע בשנה שאין מקיימים סוכה או תקיעת שופר אין שכר, והרי באונס לא קיימו. והביאור בזה, כיון שבמצות סוכה ותקיעת שופר כתוב "אני ה'", נאמן לשלם שכר, וזה תוספת על השכר הכללי של כל מצוה, והוא שכר מיוחד, ושכר זה אינו באונס, אלא כאשר באמת מקיימים המצוה, כהתחייבות לחבירו בתנאי שיעשה המעשה, מה שאין כן בלולב לא כתוב אני ה'. ועל פי זה מבאר בפנים את כל עומק ההפטרה, ותוכן דבריו, שזה שישיראל מחזקין עצמן נגד הרדיפות, מזה יש נחת רוח לרצון השם יתברך יותר מהטוב והצדק שעשו ישראל

משך חכמה

מאת הגה"ק רבי מאיר שמחה הכהן זצוק"ל מדווינסק

בעל מחבר ספר "אור שמח" על הרמב"ם

עם ביאור בינת החכמה

טבעיית, לכן כתיב (תהלים פד, יב) שמש ומגן ה' אלקים, שהשגחת השם יתברך תמיד, וכמו דכתיב (ויקרא טז, טז) השוכן אתם בתוך טומאותם אפילו כשהן טמאין [יומא נו, ב], ולכן על ידי השגחת השם יתברך מהמים, היינו מגזירות ורדיפות של האומות במדינות מארקא, מזה יצא אש להבעיר את שלהבת הדת בתוך לבב בני ישראל, ולהיות בכל עוז ותעצומות נגד הרודפים, וזה שלהבת י-ה, לכן מים רבים לא יוכלו לכבות האהבה, וישראל עומדים בתקופת לנצח, ודו"ק¹⁰.

ואני מוציא אש לאחר המנחה, שאין אפשרות בדרך הטבע להוציא מים, ונחזור לענינו, הנה מתבאר, שעל ידי השמש אפשר להוציא אש מהמים, והנה השגחת ה' נמשלת לשמש, כדכתיב (תהלים פד, יב) "כִּי שֶׁמֶשׁ וְקֶגֶן ה' אֱלֹהִים חֵן וְכְבוֹד יִתֵּן ה' לֹא יִקְנֶע טוֹב לְהִלְכִים בְּתַמִּים", והטעם בזה, כיון שהשמש מאירה בכל מקום, כך השגחת ה' היא בכל מקום, ומרמז, שאפילו כשישראל בטומאה לא פוסקת מהם השגחת ה', כדכתיב (טז, טז) "הַשֶּׁכֶן אִתָּם בְּתוֹךְ טִמְאָתָם", שאפילו אז יש השגחת ה' עליהם.

ועל פי יתבאר לנו הפסוקים כחומר, דהרמז במה שמים רבים לא יוכלו לכבות את האהבה - אף על פי שמים רבים מכבים אש - הכונה שתולדות המים, שהם העמים, אינם מכבים את תולדות האש, הם ישראל, תולדות של אש דת, להפך תולדות האש חזקה מתולדות המים. ולא עוד, אלא שעל ידי השמש, מוציאים מהמים אש, והרמז בזה, שעל ידי השגחת ה' שהוא בבחינת שמש על העמים שהם מים, מזה, "היינו מגזירות ורדיפות של האומות במדינות מארקא, מזה יצא אש להבעיר את שלהבת הדת בתוך לבב בני ישראל, ולהיות בכל עוז ותעצומות נגד הרודפים, וזה שלהבת י-ה, לכן מים רבים לא יוכלו לכבות האהבה, וישראל עומדים בתקופת לנצח". ומבואר הכל בסייעתא דשמיא.

¹⁰ תמצית דבריו: יש להקשות, מה הפירוש "מים רבים לא יוכלו לכבות את האהבה", והרי כל אש תכבה על ידי מים רבים. אבל לאור המבואר בפסקא ט', שהעיקר הוא הפנימיות והרצון של ישראל, יש לבאר כאן, דהנה פנימיות האש חזקה ממים, דהרי תולדות האש דהיינו ברזל שהתחמם באש, מייבש טלית רטובה ממים. ויותר מזה, דאפשר להוציא מתולדות המים, אש, על ידי שמניח בשמש כלי זכוכית מלא מים ומתחמם, ומניח צמר על

מכבים את האש, רק תולדות האש ומים, התולדה, כמו ברזל שהוסק באש, מיבש דבר הנשרה במים. והנה, המון עמים כהמות ימים יהמיון (ישעיה יז, יב), ואיך אינם מכבים את ישראל שדתיים של אלו אש [ביצה כה, ד], אמנם, תנן במשנה פרק ד דביצה (לג, א) אין מוציאין אש מן המים, דנגד האש יכולים להוציא על ידי השמש אש מהמים, רש"י, ולכן באליהו כתיב (מלכים א, יח, כז) ויהי בצהרים ויהתל בהם אליהו, שגם פעולה טבעית אינם יכולים לעשות, ואליהו המתין עד עלות המנחה (פסוק לו) כד מנח שמשא, שלא יאמרו שעשה פעולה

גוברים על האש, ואיך ממשיך את אהבת ה' לאש שיוכלים לכבותה בהרבה מים.

אבל המשל בזה הוא, דהנה אף על פי שהמים בעצמם מכבים את האש עצמה, היינו רק בחיצוניותה, בזה בלבד המים גוברים על האש, מכל מקום בפנימיות, האש חזקה יותר מהמים, ולכן תולדות אש חזקים מתולדות המים, דהיינו, ברזל חם מהאש, כוחו רב יותר מבגד הנשרה במים, ותולדות האש ייבשו את תולדות המים, כי בפנימיותה האש חזקה יותר.

והנה אומות העולם נמשלים למים, כדכתיב בישעיהו (יז, יב) "הוֹי הַמִּזֵּן עַמִּים רַבִּים פְּהֵמוֹת מִיִּם יִהְיֶינָה וְשִׂאֵן לְאֲמִים פְּשָׁאֵן מִיִּם פְּבִירִים יִשְׂאֵן", ואיך אינם מכבים את ישראל שדתיים היא אש, כדאיתא בביצה (כה, ב). אבל הטעם בזה, כיון שאף על פי שמים מכבים אש, מכל מקום תולדות האש חזקים מתולדות המים, ולא עוד אלא שמתולדות המים יוצא אש, דתנן בביצה (לג, א) שאפשר להוציא אש מהמים, ופירש רש"י "נותנים מים בכלי זכוכית לבנה, ונותנו בחמה, כשהשמש חם מאד, והזכוכית מוציאה שלהבת, ומביאין נעורת ומגיעים בזכוכית והיא בוערת" עכ"ל.

ועל פי זה יתישב דקדוקי הפסוקים במלכים, שאמר אליהו לנביאי הבעל שיעלו קרבן ולא יתנו אש, ולא יצא אש, ואצל אליהו יצא אש. ויש לדקדק, מדוע נביאי הבעל כתוב שהיה בצהרים, דכתיב במלכים א (יח, כז) "וַיְהִי בְצַהֲרִים וַיְהִימֶל פְּהֵם אֱלֹהֵיהוּ וַיֵּאמְרוּ קְרָאוּ קְרוֹל גְּדוֹל פִּי אֱלֹהִים הוּא פִּי שִׁיחַ וְכִי שִׁיג לוֹ וְכִי דִרְךָ לוֹ אוֹלִי יִשָּׁן הוּא וַיִּקְרָץ", ואליהו הנביא המתין עד לאחר הצהרים, דכתיב (שם, יח כט) "וַיְהִי פְּעֶבֶר הַצְּהַרִים וַיִּתְנַבְּאוּ עַד לַעֲלוֹת הַמִּנְחָה וַאֲזַיִן קוֹל וַאֲזַיִן עֲנָה וַאֲזַיִן קֶשֶׁב", אבל לפי המבואר שאפשר להוציא אש ממים נגד השמש, הוא נפלא מאוד, דאמר אליהו לנביאי הבעל, אפילו בצהרים שאפשר להוציא אש בדרך הטבע, גם כן אינכם יכולים להוציא אש,

משך חכמה

מאת הגה"ק רבי מאיר שמחה הכהן זצוק"ל מדווינסק

בעל מחבר ספר "אור שמח" על הרמב"ם

עם ביאור בינת החכמה

את אליה הנביא לפני בוא יום ה' הגדול והנורא: (כד) והשיב לב
אבות על בנים ולב בנים על אבותם פן אבוא והפיתי את הארץ
חרם:

מה ביאור הילקוט, שביקשו ישראל, שיגאלם על ידי שני שלוחים כביצאת מצרים
(מלאכי ג, כג) הנני שולח לכם את אליהו כו'. בילקוט (תקצה)¹¹

השני לעתיד, שהוא "עבדי" המובא בישעיהו (מב, א) "הן עבדי אֶתְמַךְ בו
בְּחִירֵי רִצְתָהּ נִפְשֵׁי נִתְּתִי רוּחִי עָלֵיוּ מִשְׁפָּט לְגוֹיִם יוֹצֵא". ה. מדוע באמת לא
מוזכר במלאכי שליח זה, וכתוב רק אליהו הנביא.
אבל הביאור בכל זה, דעל ידי שני דברים נגאלו ישראל ממצרים. א. על ידי
שמירת התורה. ב. ועל ידי השגחת ה' עליהם והשראת השכינה. וזה בלא זה
בלתי אפשרי היה להגאל. והנה משה רבינו עליו השלום, היה שר התורה,
ולא קם נביא בישראל כמשה (דברים לד, י), ולכן הוא היה השליח להביא
לישראל את התורה, ורק על ידו קבלו את התורה, כדכתיב (דברים ד, יד)
ואותי צוה ה' ללמד אתכם חוקים.

אבל השראת השכינה על ישראל היתה על ידי אהרן הכהן, ולכן ציוה ה' על
אהרן שיסיר המגפה מישראל, כדכתיב בפרשת קרח (במדבר יז, יא-טו),
ולכן ענני הכבוד במדבר היו בזכות אהרן הכהן, כמו שאמרו בראש השנה
(ג, א), כיון שענני הכבוד היו סוכנין על ישראל מכל צד ואויב, ומטעם זה
דוקא אהרן נכנס לקודש הקדשים, ששם שוכן כבוד ה', וההשגחה הפרטית
של הקדוש ברוך הוא על ישראל היא על ידי עבודת אהרן הכהן, שכמו
שהלחם מקשר את הנפש לגוף, כך הקרבנות מקשרים שכינת כבוד ה'
יתברך לישראל.

ועל פי זה יתבאר כל הדקדוקים היטב, דהנה, כנסת ישראל ביקשה מה'
יתברך, שכשם שיצאו ממצרים על ידי שני שליחים, דהיינו על ידי משה
שר התורה, ועל ידי אהרן הכהן שהוא השגחת ה', כך יגאל אותנו בעתיד
באותה בחינה של תורה והשראת השכינה, לכן אמרו ישראל שיגאל אותם
על ידי "אורך ואמיתך", שהם התורה וההשגחה, כי "אורך" זה ההשגחה,
כמו שכתוב (במדבר ו, כה) "יָאֵר ה' פְּנֵינוּ אֱלֹהֵינוּ וְיִחַנְּנוּ", ו"אמיתך", היא
התורה, כמו שאמרו חז"ל בעבודה זרה (ד, ב), דתורה היא אמת, דכתיב
במשלי (כג, כג) "אָמֶת קָנָה וְאֵל תִּמְכֹּר".

ועל זה השיב ה' לכנסת ישראל, שבאמת יגאל אותה על ידי התורה
וההשגחה, לכן כתיב "הִנֵּה אֲנֹכִי שֹׁלֵחַ לְכֶם אֶת אֱלֹהֵי הַנְּבִיא לִפְנֵי בּוֹא יוֹם
ה' הַגְּדוֹל וְהַנּוֹרָא" שזה ההשגחה, כי אליהו הנביא [הכהן] על ידו השראת

[יא]

(מלאכי ג, כב-כד) - (כב) זָכְרוּ תוֹרַת מֹשֶׁה עַבְדִּי אֲשֶׁר צִוִּיתִי אוֹתוֹ
בְּחָרֵב עַל כָּל יִשְׂרָאֵל חֲקִים וּמִשְׁפָּטִים: (כג) הִנֵּה אֲנֹכִי שֹׁלֵחַ לְכֶם

הכלי ויוצא אש, כך הוא הרמז, שאומות העולם נמשלו למים, ועל
ידי השגחת ה' יתברך, שנמשלה לשמש, כדכתיב שמש ומגן ה',
דוקא מהאומות הללו, על ידי רדיפתם את ישראל יוצא אש
שלהבת י-ה, ובפנימיות, מים רבים, דהיינו אומות אלו, לא יוכלו
לכבות את ישראל שהם תולדות האש, כי דת ה' היא אש, וישראל
תולדות האש. ועוד, שדוקא מחמת הרדיפות, "היינו מגזירות
ורדיפות של האומות במדינות מארקא, מזה יצא אש להבעיר את
שלהבת הדת בתוך לבב בני ישראל, ולהיות בכל עז ותעצומות נגד
הרוזפים, וזה שלהבת י-ה, לכן מים רבים לא יוכלו לכבות
האהבה, וישראל עומדים בתקפם לנצח".

[יא]

¹¹ [יא] על הפסוקים במלאכי (ג, כב-כד) - "זָכְרוּ תוֹרַת מֹשֶׁה עַבְדִּי
אֲשֶׁר צִוִּיתִי אוֹתוֹ בְּחָרֵב עַל כָּל יִשְׂרָאֵל חֲקִים וּמִשְׁפָּטִים: (כג) הִנֵּה אֲנֹכִי שֹׁלֵחַ
לְכֶם אֶת אֱלֹהֵי הַנְּבִיא לִפְנֵי בּוֹא יוֹם ה' הַגְּדוֹל וְהַנּוֹרָא: (כד) וְהִשִּׁיב לֵב אֲבוֹת
עַל בְּנֵים וְלֵב בְּנֵים עַל אֲבוֹתָם פֶּן אֲבוֹא וְהִפִּיתִי אֶת הָאָרֶץ חָרָם", איתא
בילקוט שמעוני (מלאכי, רמז תקצה) וז"ל "אמרו ישראל, בגאולה ראשונה
כתיב (תהילים קה, כו) שלח משה עבדו אהרן אשר בחר בו, שלח לי אף
שנים כנגדם, שלח אורך ואמתך (תהילים מג, ג), אמר הקדוש ברוך הוא,
הנני משלח, שנאמר (מלאכי ג, כג) הנה אנכי שולח לכם את אליה הנביא,
הרי אחד, והשני (ישעיהו מב, א) הן עבדי אתמך בו בחירי רצתה נפשי"
ע"כ.

ויש לבאר מה כונת חז"ל: א. שביקשו שישלח שנים ולא די באחד. ב.
ביציאת מצרים היה צריך את אהרן לדבר לפני פרעה, כי משה היה כבוד פה
וכבוד לשון, ועיקר הגאולה היה על ידי משה רבינו, שהיה שליח אחד. ג.
מהו "אורך ואמתך" שהם שני שלוחים, שאין לזה ביאור. ד. מי הוא השליח

משך חכמה

מאת הגה"ק רבי מאיר שמחה הכהן זצוק"ל מדווינסק

בעל מחבר ספר "אור שמח" על הרמב"ם

עם ביאור בינת החכמה

התורה, ומט"ט (חגיגה טו, א) שר ההנהגה, וביניהם שוכן הכבוד, והדברים ארוכים ואין כאן מקומו להאריך, ודו"ק¹².

אמרו ישראל, בגאולה ראשונה כתיב (תהלים קה, כו) שלח משה עבדו אהרן אשר בחר בו, שלח לי אף שנים כנגדן, שלח אורך ואמתך (תהילים מג, ג), אמר הקדוש ברוך הוא, הנני שולח לכם את האחד אליהו הנביא, והשני הן עבדי אתמוך בו וכו' (ישעיה מב, א). הענין, דמשה היה שר התורה, ולא קם נביא בישראל כמשה (דברים לד, י), ואותי צוה ה' ללמד אתכם חוקים (דברים ד, יד) כו', ואהרן היה נושא ההשגחה, והקטיר להסיר הנגף (במדבר יז, יא-טו), וענני כבוד היו בשבילו (ראש השנה ג, א; במדבר רבה א, ב) שהיו סוככין מכל צר ואויב (תנחומא במדבר ב), ובא לקדש הקדשים ששם שוכן הכבוד, וההשגחה הפרטיית על ישראל היה בשביל עבודת אהרן, וכמו שלחם הגשמי מקשר הנפש אל הגוף, כן לחמי (במדבר כח, ב), זה הקרבנות, מקשרים שכינת כבוד השם יתברך לישראל. ולכן אומרים עתה ישלח שנים, אורך זה ההשגחה, וכמו שאמר (במדבר ו, כה) יאר ה' פניו אליך, ואמתך זה תורה, דכתיב בה אמת (עבודה זרה ד, ב), ולכן השיב הנני שולח לכם את אליהו, זה ההשגחה וכל הנסים מוזכרים על ידי אליהו, ובעת הגזירות היה מבשר, ועבדי אתמוך בו כו' ולתורתו איים יחלו (ישעיה שם שם). וההשגחה והתורה סוככים בגלות הארוך והמר, עד כי יבואו ישראל אל הר הקדש. וזה באמת סוד שני הכרובים, זה סנדלפון (חגיגה יג, ב) שר

משה ואהרן, והסכים ה', ואמר להם הנני שולח את אליהו, ועוד שליח הכתוב בישיעיהו "הן עבדי" כו'. והביאור בזה, שעל ידי שני דברים נגאלו ישראל, על ידי התורה ועל ידי השגחת ה'. ומשה היה שר התורה, ואהרן הכהן, על ידו היתה השראת השכינה, וביקשו ישראל, שגם לעתיד יהיה כן, שיגאלו על ידי התורה והשגחת ה'. לכן אמר ה', הנני שולח את אליהו הנביא, שהוא המביא השראת השכינה על ישראל. ועל ידי התורה, כדכתיב בישיעיהו "הן עבדי אתמוך בו בחירי רצתה נפשי נתתי רוחי עלי מושפט לגוים יוציא", שזה שר התורה.

השכינה, וכל הנסים מוזכרים על ידי אליהו, ובעת הגזירות היה מבשר, וזה השגחה. והתורה, היא מה שכתוב בישיעיהו "הן עבדי אתמוך בו בחירי רצתה נפשי נתתי רוחי עלי מושפט לגוים יוציא", שזה שר התורה. [ולכן לפני שכתוב במלאכי על אליהו הנביא, כתוב "זכרו תורת משה עבדי אשר צויתי אותו בחרב על כל ישראל תקים ומשפטים", הוא התורה, ועל זה מוסיף את השליח השני הוא אליהו הנביא].

ולא רק הגאולה העתידית תהיה על ידי התורה וההשגחה, אלא גם בגלות הארוך והמר הזה, ההשגחה והתורה סוככים על ישראל, עד כי יבואו ישראל אל הר הקדש. וזה באמת סוד שני הכרובים, זה סנדלפון (חגיגה יג, ב) שר התורה, ומט"ט (חגיגה טו, א) שר ההנהגה, וביניהם שוכן הכבוד. ומבואר הכל בסייעתא דשמיא.

¹² תמצית דבריו: מובא בילקוט שמעוני, שביקשו ישראל שיגאל אותם על ידי שני שליחים, כמו שגאלם ביציאת מצרים על ידי

